

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΥΝΟΥΠΗΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1872-1934

Πληροφορίες και ειδήσεις

*«τα αγαπημένα μας τραγούδια ήσαν τα πατριωτικά,
όπως π.χ. “το λυγερόν και κοπτερόν σπαθί μου”,
το “μαύρη είν’ η νύχτα στα βουνά...”,
το “έως πότε τυραννία έως πότε η δουλεία”,
το “δεύτε παιδιάδες των Ελλήνων...” κ.λπ.»*

Κάρ. Αλεξανδρίδης¹

Εισαγωγικά

Ότι η μουσική αγωγή ή αλλιώς η διδασκαλία της μουσικής απασχολούσε ανέκαθεν την ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα, στις διάφορες βαθμίδες της, είναι κοινή διαπίστωση ήδη από την αρχαιότητα, αν ανατρέξουμε τουλάχιστον στην πλατωνική σκέψη: «εν τη μουσική παιδεύειν», «μουσικήν ποίει και εργάζου» κ.λπ. Σε αυτή την κατεύθυνση κινείται και η παρούσα ανακοίνωση, η οποία κάτω από την επιγραμματική διατύπωση του τίτλου της επιχειρεί να σκιαγραφήσει, μέσα από σημαντικές ειδήσεις και πληροφοριακά στοιχεία, το θέμα της διδασκαλίας της μουσικής στα κάθε τύπου εκπαιδευτήρια της πόλης των Σερρών κατά την περίοδο 1872-1934. Για το σκοπό αυτό, και ξεκινώντας από τον προσδιορισμό της έννοιας *μουσική αγωγή* ως του σημαντικού εκείνου τομέα της όλης αγωγής και συγκεκριμένα της αισθητικής αγωγής, «η οποία διευρύνει τους ορίζοντες και καλλιεργεί την προσωπικότητα των μαθητών στο χώρο των έργων της τέχνης και των πνευματικών αξιών γενικότερα»², η σύνθεση της ανακοίνωσης αρθρώνεται γύρω από τρεις κυρίως κατευθυντήριους άξονες, οι οποίοι αποτελούν ταυτόχρονα και τις βασικές δομικές της συνιστώσες· δηλαδή:

- *το γενικότερο μουσικό αλλά και ιστορικοκοινωνικό κλίμα ή πλαίσιο της εποχής και ειδικότερα, αυτό της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου στις Σέρρες,*
- *ο θεσμικός χαρακτήρας των διαφόρων σερραϊκών εκπαιδευτηρίων της*

1. Ανάμνηση από τα μαθητικά χρόνια του Κάρουλου Αλεξανδρίδη, μαθητή του Γυμνασίου Σερρών στα 1903 (Κ. Αλεξανδρίδη, «Παλαιαί αναμνήσεις», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, 1954, σ. 61).

2. Α. Λεμπέση, «Μουσική αγωγή, διδασκαλία μουσικής», *Παιδαγ. Ψυχολογ. Εγκυκλοπαίδεια*, τομ. 6^{ος}, Ελλην. Γράμματα, Αθήνα 1991, σ. 3221.

εποχής με τους σημαντικότερους σε αυτά μουσικοδιδασκάλους και τη σχέση του καθένα με τη διδασκαλία της μουσικής, και κυρίως,

- *αυτό καθαυτό το είδος και το περιεχόμενο της παρεχόμενης μουσικής αγωγής: επιδράσεις, προσανατολισμοί, είδη μουσικής και τραγουδιών, χρήση μουσικών οργάνων, τρόποι διδακτικής προσέγγισης κ.λπ.*

Αν και μπορεί κανείς να υποθέσει τη μεταξύ τους υφιστάμενη σχέση και αλληλεπίδραση, οφείλουμε, πριν εξετάσουμε την καθεμιά ξεχωριστά, να διευκρινίσουμε ότι προσδίδουμε ιδιαίτερη έμφαση στην τρίτη παράμετρο ή συνιστώσα, αφού εκεί εντοπίζονται και οι περισσότερες πληροφορίες – αρκετές αδημοσίευτες – σχετικά με τη μουσική εκπαίδευση στις Σέρρες την περίοδο που μας ενδιαφέρει.

I. Το γενικότερο μουσικό και ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο

Η περιγραφή του γενικότερου ιστορικοκοινωνικού πλαισίου της μακράς αυτής περιόδου που εξετάζουμε, βεβαρημένου από την Τουρκοκρατία 530 χρόνων καταρχάς και στη συνέχεια από τα πλήγματα του Ελληνοβουλγαρικού πολέμου το 1913, της Βουλγαρικής κατοχής (1912-1917) και της Μικρασιατικής καταστροφής το 1922, σημαδεύεται μουσικά κατά κύριο λόγο από τις επιδράσεις μουσικής των οθωμανών κατακτητών στους κατοίκους της πόλης των Σερρών και ταυτόχρονα, από την απουσία οποιασδήποτε μουσικής εξέλιξης, τουλάχιστον ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπως σημειώνει ο Γ. Αγγειοπλάστης³. Ωστόσο, παρά την υφιστάμενη αυτή πραγματικότητα, επισημαίνονται ερευνητικά -για την ίδια περίοδο- κάποιες μουσικές επιρροές ή κατευθύνσεις στην πόλη και την ευρύτερη σερραϊκή περιοχή, σημαντικότερες των οποίων είναι:

- *αυτή της βυζαντινής ή παραδοσιακής εκκλησιαστικής μουσικής*· πράγμα, που συνδέεται με την ύπαρξη πολλών εκκλησιών στην πόλη, την Ιερατική Σχολή στο Μοναστήρι Τιμίου Προδρόμου, αλλά και με το γεγονός ότι «μέχρι και τον τελειωμό του 19^{ου} αιώνα και της Τουρκοκρατίας, η ιδιότητα του μουσικού ταυτίζεται μ' αυτήν του ιεροψάλτη και λιγότερο του λαϊκού οργανοπαίχτη»⁴,
- *αυτή της δημοτικής μουσικής ή δημοτικού τραγουδιού*· συνέπεια των μετακινήσεων πληθυσμών από τις ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας

3. Σαφείς και ιδιαίτερα κατατοπιστικές επ' αυτού είναι οι αναφορές του Γ. Αγγειοπλάστη στο αδημοσίευτο άρθρο του με τίτλο «Τα Σέρρας και η μουσική τους, προεπαναστατικοί χρόνοι - τέλη 20^{ου} αιώνα. Η ιστορία, οι σύλλογοι, τα μουσικά συγκροτήματα και οι μουσικοδιδάσκαλοι: Συνοπτικό σημείωμα από την εργογραφία του Γ. Αγγειοπλάστη», καθώς και σε άλλες δημοσιεύσεις του ίδιου, τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά για την ευγενική παραχώρηση μέρους του έργου του και την πολύτιμη βοήθειά του στη σύνθεση της παρούσας ανακοίνωσης.

4. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 2.

και Ηλείου στο νομό Σερρών,⁵ κι ακόμα,

- αυτή της ευρωπαϊκής μουσικής και του έντεχνου τραγουδιού· αποτέλεσμα της συχνής επαφής των Σερρών, όντας τότε σπουδαίο εμπορικό κέντρο στα Βαλκάνια, με τη δυτική μουσική και τα ρεύματα διαφωτισμού της Κεντρικής Ευρώπης (Λειψία, Βιέννη, Παρίσι κ.ά.) ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και μέχρι την εποχή του Μεσοπολέμου του 20^{ου}.

Είναι ευνόητο, νομίζουμε, ότι η καθεμιά από τις μουσικές αυτές κατευθύνσεις με διαφορετική ματιά και περιεχόμενο έμελλε να καθορίσει ή έστω, να συνδεθεί με την πορεία της παρεχόμενης μουσικής αγωγής στα τότε σεραϊκά εκπαιδευτήρια, τα οποία θα δούμε παρακάτω. Προηγουμένως όμως, να διευκρινίσουμε ότι στο πλαίσιο της γενικότερης σκιαγράφησης του μουσικού και μαζί ιστορικοκοινωνικού αυτού τοπίου της εποχής εντάσσονται και οι λόγοι ή τα γεγονότα εκείνα, για τα οποία κυρίως επιλέξαμε να αναφερθούμε στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, 1872-1934. Πρέπει λοιπόν, να υπογραμμίσουμε εδώ ότι θεωρούμε «κλειδί» την περίοδο αυτή για τις μετέπειτα εξελίξεις καθώς, ανάμεσα στα άλλα, σηματοδοτείται από τα εξής εν συντομία βασικά γεγονότα:

- α. από την ίδρυση και λειτουργία του Διδασκαλείου Μαρούλη το 1872, γεγονός-τομή στα εκπαιδευτικά πράγματα της περιόδου – και όχι μόνο ως προς τη μουσική – για την πόλη των Σερρών,
- β. από την προϋπάρχουσα ήδη εκπαιδευτική υποδομή της πόλης, όπως παρουσιάζεται από πολλούς μελετητές, μεταξύ των οποίων η Ε. Αγγέλου-Βλάχου⁷,
- γ. από την είσοδο και καθιέρωση της δυτικής μουσικής στις Σέρρες, η οποία και συνδέεται άμεσα με την ίδρυση του Διδασκαλείου⁸ και τέλος,
- δ. από την κατάργηση των ανά την Ελλάδα Διδασκαλείων και ίδρυση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών το 1934 χρονιά, κατά την οποία ιδρύεται και το πρώτο και σημαντικότερο μουσικομορφωτικό ίδρυμα στις Σέρρες, το περιώνυμο Ωδείο Σερρών «Ορφεύς».

5. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 2' του ίδιου, *Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής του εικοστού αιώνα στα Σέρρες: με μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν*, έκδ. *Γιατί, Σέρρες*, 1992. «Πληροφορίες για τη μουσική στην πόλη των Σερρών», στο *Οκτώ κείμενα Σεραϊκής Μουσικής ιστοριογραφίας*, εκδ. Πολιτιστ. Συλλόγου Βυρώνειας, Σέρρες 1996, σσ. 15-26. «Ειδήσεις για τη μουσική της πόλης των Σερρών μέχρι τους πρώτους χρόνους του 20^{ου} αιώνα», *Γιατί*, τ. 305, Σέρρες, 2000. Ε. Χατζηδημητρίου, Τα δημοτικά τραγούδια των Νταρνακοχωριών, *Σεραϊκά Ανάλεκτα 2* (Σέρρες, 1994) 227-262.

6. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*

7. Εννοούμε το σύντομο αλλά αρκούντως κατατοπιστικό έργο της Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *Η παιδεία εις τας τουρκοκρατούμενας Σέρρας*, Αθήναι 1934.

8. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*

II. Εκπαιδευτήρια και μουσικοδιδάσκαλοι

Επιχειρώντας στη συνέχεια μια σύντομη, πλην σαφή, χαρτογράφηση των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων με τους διδάξαντες σε αυτά τη μουσική – εκκλησιαστική και μη εκκλησιαστική ή κοσμική –, η εικόνα που βλέπουμε να αναδύεται είναι κατά βάση η εξής:

- Πρώτα-πρώτα, σε ό,τι αφορά στην καταγραφή των εκπαιδευτηρίων της περιόδου αυτής⁹, εκτός, βεβαίως, του *Διδασκαλείου Δ. Μαρούλη* (έτος ίδρυσης: 1872), του *μόνου άξιου λόγου ανώτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος της Ανατολικής Μακεδονίας, το οποίο και ανέπτυξε ομολογουμένως θαυμάσια εκπολιτιστική δράση*¹⁰, τα σημαντικότερα που αναφέρονται ότι λειτούργησαν είναι:
 - το *Μονοτάξιο Μικτό Διδασκαλείο Σερρών* (έτος ίδρυσης: 1923)¹¹
 - το *Εξατάξιο Διδασκαλείο Θηλέων Σερρών* (έτος ίδρυσης: 1924)¹²
 - το *Τριτάξιο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών* (έτος ίδρυσης: 1922-23)¹³
 - το *Εξατάξιο Γυμνάσιο Σερρών* (έτος ίδρυσης: 1884, μετέπειτα: *Γυμνάσιο*

9. Διευκρινιστικά αναφέρουμε ότι, καθώς δεν υφίσταται δημοσιευμένη μελέτη, σχετική με τη συνολική καταγραφή των κάθε τύπου σερραϊκών εκπαιδευτηρίων του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, ιδιαιτέρως χρήσιμη μας ήταν η εργογραφία του Γ. Αγγειοπλάστη βεβαίως, καθώς επίσης: το έργο της Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, το έργο του Π. Πέννα, *Ιστορία των Σερρών και της Αλώσεως αυτών υπό των Τούρκων μέχρι της Απελευθερώσεώς των υπό των Ελλήνων (1383-1913)*, Αθήνα 1966, το έργο του Γ. Καφταντζή, *Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της. Τρίτος τόμος: Βυζαντινή περίοδος-Τουρκοκρατία-Νεώτεροι χρόνοι*, Θεσ/νίκη 1996, το έργο του Ν. Καραχρίστου, *Η κοινωνία μας και οι διδάσκαλοί της*, Θεσ/νίκη 1924, κι ακόμα, η πρόσφατη δημοσιευμένη εργασία του Γ. Αψηλίδη, «Χρηματοδότηση και επιθεώρηση ελληνικών σχολείων στην περιοχή των Σερρών στις αρχές του 20^{ου} αιώνα», *Σίρις* 6 (Σέρρες 2002) 85-113, τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά για τη βοήθεια που μας παρείχε, παραχωρώντας μας αδημοσίευτες πληροφορίες από το προσωπικό του αρχείο, σχετικές με το θέμα μας.

10. Το Διδασκαλείο καθώς και αυτή η προσωπικότητα του Δημ. Μαρούλη αποτέλεσαν ανέκαθεν θέμα μελέτης πολλών ερευνητών-μελετητών, παλαιότερων και νεότερων. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τους: Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, σ. 37· Α. Αργυρού, *Η δράσις και το έργον του Δημ. Μαρούλη (1870-1885). Διάλεξις του κ. Αθανασίου Αργυρού δοθείσα εν Σέρραις την 3^{ην} Απριλίου 1938 εις τον κινηματογράφον “Κρόνιον”*, ανάτυπο Εφημ. *Εμπρός των Σερρών*, 1939, με τον γενικό τίτλο *Η παιδεία εν Σέρραις επί Τουρκοκρατίας*· Χ. Σκανδάλη, *Δημήτριος Μαρούλης - διδάσκαλος του γένους: 1840-1892*, εκδ. Κοινότητας Κατσικά Ιωαννίνων, Γιάννινα, 1995 κι ακόμα, τον Α. Μπέγκο, «Δημ. Μαρούλης – Ο επαναστάτης Δάσκαλος», *Σερραϊκά Χρονικά* 12 (Αθήνα 1996) 85-96.

11. Στην ίδρυση και λειτουργία του αναφέρεται αναλυτικά ο Ν. Καραχρίστος (ο πρώτος διευθυντής του Μονοτάξιου Διδασκαλείου Σερρών), στο έργο του *Η κοινωνία μας και οι διδάσκαλοί της*, *ό.π.*

12. Γ. Αγγειοπλάστη, «Από τη μουσικοθεατρική δραστηριότητα του Διδασκαλείου Θηλέων Σερρών κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1930 – Η πανηγυρική συναυλία της 25^{ης} Μαρτίου 1932» αδημοσίευτο.

13. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*

Αρρένων Σερρών)¹⁴

- το *Κεντρικό Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς»* (έτος ίδρυσης: 1880)¹⁵,
- η *Εξατάξια Κεντρική Αστική Σχολή Θηλέων*¹⁶,
- οι τρεις *Μικτές Αστικές Σχολές* σε σεραϊκά προάστια, κι ακόμα,
- τα *Αρρεναγωγεία και Παρθεναγωγεία* (Δημοτικά Σχολεία αρρένων και θηλέων της εποχής) καθώς επίσης και τα *Νηπιαγωγεία* σε διάφορα σημεία της πόλης¹⁷.

Λειτουργούσαν επίσης:

- η *Ιερατική Σχολή της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου*¹⁸ και βέβαια,
- το *Ωδείο Σερρών «Ορφεύς»*¹⁹, το οποίο ιδρύεται το 1934 και με το οποίο κλείνει η χρονική περίοδος για την οποία γίνεται λόγος. Όμως, κοντά σε αυτά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, πρέπει, νομίζουμε, να περιληφθεί ως ίδρυμα, στο οποίο κατείχε εξέχουσα θέση η διδασκαλία της μουσικής (θεωρία, φιλαρμονική, μαντολινάτα-χορωδία), και το *Ορφανοτροφείο Αρρένων Σερρών* (έτος ίδρυσης: 1919), γνωστό στους Σεραϊούς από το 1926 ως *Εθνικό Ορφανοτροφείο Σερρών*²⁰. Δεδομένου δε, ότι οργιάζε

14. Αναλυτική αναφορά στο: Α. Τσιτίνη, *Αναμνήσεις από το Α΄ Γυμνάσιο Σερρών 1930 - 1937*, εκδ. Συλλόγου Αποφοίτων Α΄ Γυμνασίου Σερρών, Θεσ/νίκη, 1997. Γ. Αψηλίδη, *ό.π.*, σσ. 103-105.

15. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, σσ. 40-41.

16. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, σ. 40.

17. Χωρίς να επιίπτει στο ενδιαφέρον της παρούσας ανακοίνωσης, βρίσκουμε σκόπιμο ωστόσο να αναφέρουμε ότι σύμφωνα με μελετητές, ο αριθμός των δημοτικών σχολείων (Αρρεναγωγείων - Παρθεναγωγείων) και Νηπιαγωγείων της εποχής καθώς και των φοιτούντων σε αυτά μαθητών διαφοροποιούνταν κατά περιόδους και μετακινούνταν σε διάφορες περιοχές· κάτι, που συμβαίνει κυρίως μετά το 1913.

18. Πρόσφατες δημοσιεύσεις μας πληροφορούν ότι η λειτουργία της Ιερατικής Σχολής της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου τοποθετείται στα 1870 - με αρχική μορφή/ονομασία αυτήν του *Ιεροσπουδαστηρίου* - και αναστέλλεται στα 1895. Αυθεντική πηγή των πληροφοριών περί τη λειτουργία της Ι. Σχολής και τη διδασκαλία σε αυτήν της εκκλησιαστικής μουσικής αποτέλεσαν οι σημειώσεις του ηγούμενου της Μονής, Θεοδοσίου Τερλησινού (1864-1868 και 1871-1885), ο οποίος και περιέσωσε στους *Κώδικες της Μονής Κατάλογον των από του έτους 1825-1883 διδαζάντων εν τη Ιερά Μονή διδασκάλων* (Γ. Στογιόγλου, «Η Ιερατική Σχολή στο Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου Σερρών», στο *Χριστιανική Μακεδονία, Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών: Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου της Ι. Μ. Σερρών και Νιγρίτης, 29 και 30-5-1995*, εκδ. Ιδρύματος Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού, Θεσ/νίκη 1995, σσ. 125-168. Ε. Κεκριδή, «Η Ιερατική Σχολή της Μονής Τιμίου Προδρόμου. Συμβολή στην εκπαίδευση του ενοριακού κλήρου κατά τον 19^ο αιώνα», στα *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου της Ι. Μ. Σερρών και Νιγρίτης, ό.π.*, σσ. 169-180. Γ. Αγγειοπλάστη, «Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική στις Σέρρες: Δάσκαλοι και ιεροψάλτες μέχρι τις αρχές του εικοστού αιώνα», *Γιατί*, τ. 305, Σέρρες 1999.

19. Λεπτομερής παρουσίαση του Ωδείου: στο έργο του Γ. Αγγειοπλάστη, *Ωδείον Σερρών «ΟΡΦΕΥΣ»* (1934-1940), εκδ. Δημ. Κεντρ. Βιβλιοθήκης Σερρών, Σέρρες 1989.

20. Η ακριβής επωνυμία του Ορφανοτροφείου είναι: *Ορφανοτροφείο Αρρένων του Εθνικού Ιδρύματος Περιθάλψεως και Μορφώσεως Ορφανών και Απόρων Ανατολικής*

στην πόλη η ξένη προπαγάνδα – κυρίως η βουλγαρική – οργανώθηκε και λειτουργούσε στις Σέρρες και *Βουλγαρικό Γυμνάσιο με Οικοτροφείο*²¹, όπου φοιτούσαν όπως αναφέρεται, περί τους 70 μαθητές, οι οποίοι προέρχονταν από σλαβόφωνα χωριά της περιοχής, ενώ, σύμφωνα με την Ε. Αγγέλου-Βλάχου, «ούτε ένα μαθητήν εκ της πόλεως Σερρών κατώρθωσαν οι Βούλγαροι να ελκύσουν εις το Βουλγαρικόν Γυμνάσιον»²².

- Στα παραπάνω σερραϊκά εκπαιδευτήρια, πολλοί και διάφοροι μουσικοδιδάσκαλοι της εποχής -διαπρεπείς οι περισσότεροι- δίδαξαν κατά καιρούς το μάθημα της μουσικής ή ωδικής. Όπως παρατηρεί δε, ο Γ. Αγγειοπλάστης, «το πλήθος των δασκάλων της μουσικής που περιήλθαν τα Σέρρας και εργάστηκαν στα σχολεία και τα μουσικά ιδρύματα της πόλης, τονίζει τη σημασία που έδιναν οι κάτοικοί της, από πολύ παλιά, στην τέχνη της μουσικής και την αφοσίωση που έδειξαν για την προκοπή και την ανέλιξή της»²³. Ωστόσο οι σημαντικότεροι από τους μουσικοδιδασκάλους αυτούς και η σχέση του καθένα με τα εν λόγω εκπαιδευτήρια είναι εν συντομία οι εξής:
- Ο *Wilhelm Johnsen*, καταρχάς, ο οποίος, με την πρόσληψή του στο μόλις ιδρυθέν Διδασκαλείο Αρρένων του Δημ. Μαρούλη, το 1872, και με την καθοριστική συμβολή του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου²⁴, καινοτομεί ριζικά στα μουσικά πράγματα της πόλης· ιδιαίτερα, σε ό,τι αφορά στη διδασκαλία της μουσικής σε επίπεδο θεσμοθετημένης εκπαίδευσης. Ο Δανογερμανός Wilhelm Johnsen λοιπόν, συνθέτης και καθηγητής μουσικής, τεχνικών μαθημάτων και γερμανικής γλώσσας, εισάγει στο Διδασκαλείο μαθήματα φωνητικής με νότες (*solfege*), μέχρι και διφωνίες και ενόργανη μουσική με βιολί, για πρώτη φορά, αφού δεν υπήρχαν έλ-

Μακεδονίας. Εκεί πήρε τα πρώτα μαθήματα μουσικής ο γνωστός Σερραϊός μουσικός Χρήστος Σταματίου από το μουσικοδιδάσκαλο Βασίλειο Βηλικτισίδη, στον οποίο θα αναφερθούμε παρακάτω. (Γ. Αγγειοπλάστη, «Αφιέρωμα: Χρήστος Σταματίου, χρονολόγιο», *Γιατί*, τ. 360, Σέρρες 2005, σ. 28).

21. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, 42. Γ. Αψηλίδη, *ό.π.*, σσ. 111, 112.

22. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, 42.

23. Γ. Αγγειοπλάστη, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον εικοστό αιώνα», στο *Οκτώ κείμενα ...*, του ίδιου, *ό.π.*, σ. 77.

24. Σχετικά με την ίδρυση -στα 1870- και λειτουργία του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου: στο κείμενο του Ι. Θεοδωρίδη, *Ο εν Σέρραις Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος, Έκθεσις των πεπραγμένων κατά το τέταρτον και πέμπτον από της συστάσεως αυτού έτος (από 27 Μαΐου 1873 έως 30 Μαΐου 1875)*, εν Κωνσταντινουπόλει, 1875. Π. Σαμσάρη, «Ο Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Σερρών. Η εκπαιδευτική και πολιτιστική του δράση», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 4 (2006) 57-112. Στην ευεργετική για τα εκπαιδευτικά πράγματα των Σερρών δράση του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών, εκτός από την προηγούμενη μελέτη, αναφέρονται συχνά πολλοί μελετητές, όπως ο Γ. Αγγειοπλάστης σε πολλές δημοσιεύσεις του, ο Γ. Αψηλίδης κ.ά.

ληγες καθηγητές καταρτισμένοι στα μαθήματα αυτά²⁵. Το γεγονός καταπλήσσει και μαζί σκανδαλίζει τους Σερραίους, όπως περιγράφει ο μαθητής του Μαρούλη, Αθανάσιος Αργυρός, σε διάλεξή του, δημοσιευμένη στην εφημερίδα *Εμπρός* το 1938²⁶.

- Ο Κωνσταντίνος Ξ. Σγουρός: Γεννημένος το 1858 στην Πεντάπολη Σερρών, μετά τις μουσικές σπουδές του στη Μουσική Ακαδημία Κολωνίας της Δυτ. Γερμανίας με υποτροφία του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών, επιστρέφει στις Σέρρες και, επηρεασμένος από τα δυτικά μουσικά πρότυπα, διδάσκει μουσική στο Γυμνάσιο Σερρών, στην Κεντρική Αστική Σχολή καθώς και στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς». Ήταν δεξιοτέχνης του βιολιού και ίδρυσε το 1902 την πρώτη συμφωνική μαντολινάτα-ορχήστρα νέων στις Σέρρες. Εκλαϊκεύοντας συνήθως γνωστά έργα ευρωπαϊών συνθετών, χαρακτηρίστηκε «μουσικό δαιμόνιο» από τον καθηγητή Κάρολο Αλεξανδρίδη²⁷. Δίδαξε επίσης στον ΟΡΦΕΑ, το μουσικομορφωτικό σύλλογο, εν δράσει ακόμα, από τους πολιτιστικούς-μορφωτικούς συλλόγους των Σερρών²⁸, και πέθανε το 1911.
- Ο Νικόλαος Κ. Δέλλιος: Γεννήθηκε το 1860 στις Σέρρες και δίδαξε μουσική στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς» αλλά και σε σχολεία της Θεσσαλονίκης, Ρουμανίας, Κωνσταντινούπολης και αλλού. Υπήρξε διακεκριμένος και ως κριτικός μουσικής και θεάτρου και βοήθησε οικονομικά το Ωδείο Σερρών «Ορφεύς». Πέθανε το 1936²⁹.

25. Α. Παπαδάκη, «Η Γερμανική προτεσταντική προπαγάνδα στην καθ' ημάς Ανατολή: Μία "μυστική εγκύκλιος" της Ιεραποστολικής Εταιρείας του Ρήνου και οι κοινοτικές έριδες στις Σέρρες (1870-1874)», *Ιστορ* 10 (Αθήνα 1997) 70. Ν. Ρουδομέτωφ, «Ο Καβαλιώτης δάσκαλος Γεώργιος (Τζώρτζης) Καρατζάς (1862 ή 1867-1952) και οι σπουδές του στη Διδασκαλική Σχολή Μαρούλη των Σερρών 1882-84», στο *Η Καβάλα και τα Βαλκάνια - Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα: Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών*, 20-23 Σεπτ. 2001, τομ. Α΄ (επιμ. Ν. Ρουδομέτωφ), ΙΛΑΚ-KIMENEM, Καβάλα, 2004, σσ. 380-381. Γ. Αγγειοπλάστη, «Τα Σέρρας και η μουσική τους, προεπαναστατικοί χρόνοι ...», *ό.π.*, σ. 4' του ίδιου, «Ειδήσεις για τη μουσική της πόλης των Σερρών...», *ό.π.*, σ. 3. Γ. Καφταντζή, *Ορφείας Σερρών 1905-1991, Ιστορική αναδρομή*, εκδ. Ομίλου Ορφείας Σερρών, Θεσ/νίκη 1991, σ. 30. Α. Μπέγκου, *ό.π.*, σ. 89.

26. Α. Αργυρού, *ό.π.*, σ. 17. Γ. Αγγειοπλάστη, «Σημειώσεις για τη μουσική και επιλογή σχολικών τραγουδιών των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων από τα χειρόγραφα του Κων/νου Εν. Μπάρτζα (1880-1913)», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 3 (Σέρρες 2001) 140' του ίδιου, «Τα Σέρρας και η μουσική τους, προεπαναστατικοί χρόνοι...», *ό.π.*, σ. 4. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, 1991, σ. 30.

27. Γ. Αγγειοπλάστη, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι...», *ό.π.*, 1996, σ. 77' του ίδιου, *Στοιχεία...*, *ό.π.*, 1992, σσ. 11-12. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, σ. 31.

28. Εννοούμε το Μουσικογυμναστικό Σύλλογο "ΟΡΦΕΥΣ" των Σερρών, το σημερινό Όμιλο ΟΡΦΕΑ, που ιδρύθηκε το έτος 1905. Στους διάφορους συλλόγους και σωματεία της εποχής με φιλόμουση και φιλεκπαιδευτική δράση, θα αναφερόμαστε παρακάτω.

29. Γ. Αγγειοπλάστη, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι ...», *ό.π.*, 1996, σσ. 77-78. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, 1991, σ. 31. Πατέρας του Ν. Δέλλιου ήταν ο Ιωάννης Κυρ. Δέλλιος, διδάκτωρ

- Ο Νικόλαος Α. Παπαναστασόπουλος: Αξιόλογη μουσική μορφή της εποχής. Γεννημένος το 1874 (:) στην Αθήνα και με μουσικές σπουδές στην Ιταλία και Γαλλία, βρίσκεται το 1905 στις Σέρρες ως δάσκαλος μουσικής στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς». Διετέλεσε επίσης διευθυντής της μαντολινάτας του Ομίλου Ερασιτεχνών «Τερψιχόρη». Η μουσικοδιδασκτική και καλλιτεχνική δραστηριότητά του έχει συχνά επαινεθεί από τον τύπο της εποχής. Πέθανε το 1919 στη Θεσσαλονίκη³⁰.
- Ο Βασίλειος Ι. Καφταντζής: Μουσικοδιδάσκαλος, συγγραφέας και γιατρός, πατέρας του Σερραίου ποιητή Γιώργου Καφταντζή, γεννήθηκε στην Ηράκλεια Σερρών το 1872. Κατά την Τουρκοκρατία διδάσκει μουσική σε χωριά των Σερρών και στην Κεντρική Ελληνική Σχολή της Αλιστροάτης. Δίδαξε επίσης, στο Λύκειο Μακρή της Αθήνας. Στη συγγραφική του δραστηριότητα περιλαμβάνονται: η ποιητική συλλογή με τίτλο *Ποιητική Ηχώ* (1894), το θεατρικό έργο *Η Μακεδονοπούλα* (1904) κι ακόμα, η *Βάρβιτος* (1905), συλλογή εκκλησιαστικών και άλλων τραγουδιών «*προς χρήσιν των ελληνικών εκπαιδευτηρίων αμφοτέρων των φύλων και παντός φιλομούσου*». Πέθανε το 1931³¹.
- Ο Γιάννης Β. Βαΐου: Η πλέον εξέχουσα, ίσως, μουσική φυσιογνωμία στις Σέρρες για πάνω από 30 χρόνια, από τις αρχές δηλαδή του 20^{ου} αιώνα μέχρι και το Μεσοπόλεμο. Γεννημένος το 1883 στο Λιβάδι Ολύμπου, παίρνει τα πρώτα του μουσικά μαθήματα στο Παπάφειο Ορφανοτροφείο Θεσσαλονίκης, ενώ από το 1904 κυριαρχεί ως μουσικοδιδάσκαλος σε εκπαιδευτήρια και σωματεία των Σερρών. Σύμφωνα με στοιχεία από το αρχείο του Γ. Αγγειοπλάστη, «διδάσκει στο Γυμνάσιο (χορωδία, μαντολινάτα), το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων (χορωδία, φιλαρμονική (...), στο Παρθεναγωγείο, στον ΑΠΟΛΛΩΝΑ, στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών (θεωρία μουσικής, μαντολίνο, χορωδία) και τέλος, στο Μικτό Διδασκαλείο (ωδική και βυζαντινή μουσική)»³². Επίσης, οργανώνει και διευθύνει τις φιλαρμονικές μπάντες σερραϊκών συλλόγων και ομίλων, όπως του Ομίλου Ερασιτεχνών «Τερψιχόρη», μετέπειτα «Ορφέα», και του «Απόλλωνα». Συνέθεσε διάφορα εμβατήρια και ύμνους, μεταξύ των οποίων τον *Ύμνον*

της φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Ιένης και διαπρεπής δάσκαλος και αναμορφωτής - από το 1872 - πολλών σερραϊκών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, όπως του Γυμνασίου, της Αστικής Σχολής, του Παρθεναγωγείου κ.ά. (Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, σσ. 38-42).

30. Γ. Αγγειοπλάστη, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι ...», *ό.π.*, 1996, σ. 78' του ίδιου, *Στοιχεία...*, *ό.π.*, 1992, σ. 14. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, 1991, σ. 37.

31. Γ. Αγγειοπλάστη, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι ...», *ό.π.*, 1996, σ. 78. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, 1991, σσ. 31-34. Σύμφωνα με τον Γ. Αγγειοπλάστη, ο Β. Καφταντζής συγκαταλέγεται στους μουσικοδιδασκάλους της εκκλησιαστικής ή βυζαντινής υμνολογίας (Γ. Αγγειοπλάστη, «Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική στις Σέρρες...», *ό.π.*, 1999).

32. Γ. Αγγειοπλάστη, «Τα Σέρρας και η μουσική τους, προεπαναστατικοί χρόνοι...», *ό.π.*, σ. 7.

εις την πόλιν των Σερρών, και έγραψε τη μουσική στο κωμειδύλλιο του Δ. Κόκκου, *Καπετάν Γιακουμής*. Τελειοποίησε τις μουσικές σπουδές του στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης το 1934 και μετατέθηκε εκεί το 1938. Πέθανε το 1961³³.

- Ο *Αλέξανδρος Μπλενόβ* (A. Blenow): Γερμανός βιολονίστας. Γεννημένος στη Γερμανία το 1884, σπουδάζει μουσική και Γερμανική Φιλολογία στη χώρα του για να εγκατασταθεί στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1920, αρχικά ως διευθυντής του Ωδείου Δράμας (μέχρι το 1935) και από το 1935 ως διευθυντής του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς». Ήταν δεξιοτέχνης πολλών μουσικών οργάνων: βιολιού, βιόλας, βιολοντσέλου, όμποε, κλαρίνου κ.ά. Το 1940 φεύγει από τις Σέρρες για το Μόναχο για να επιστρέψει στην Ελλάδα το 1953 και να δημιουργήσει ορχήστρα με τη συνεργασία του Ινστιτούτου Γκαίτε. Μαθητές του είναι πολλοί μουσικοί της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών. Πέθανε το 1981³⁴.
- Ο *Βασίλειος Κ. Βηλικτσιίδης*: Γεννημένος το 1885 στην Αμισό του Πόντου, σπούδασε μουσική στην Κωνσταντινούπολη, όπου και διητέλεσε μουσικοδιδάσκαλος μέχρι το 1992 που έρχεται στην Ελλάδα. Δίδαξε στο Ορφανοτροφείο Αρρένων Σερρών κατά το χρονικό διάστημα 1924-1933 (θεωρία, σολφέζ, τρίφωνη χορωδία). πολύ αργότερα (1951-1958) δίδαξε και στο Ορφανοτροφείο Θηλέων Σερρών. Πέθανε το 1959³⁵.
- Ο *Ιερομόναχος Γαβριήλ Κουντιάδης* (κατά κόσμον *Γεώργιος Κούντιος*): Πρόκειται για την αξιολογότερη μορφή της περιόδου στο χώρο της παραδοσιακής εκκλησιαστικής μουσικής. Συγγραφέας και δάσκαλος της βυζαντινής μουσικής, γεννήθηκε το 1875 στο Ν. Σούλι και το 1892, σε ηλικία 17 ετών, γίνεται μοναχός της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, όπου και διδάσκει τη βυζαντινή μουσική. Έγινε γνωστός από το συγγραφικό κυρίως έργο του περί την εκκλησιαστική-βυζαντινή μουσική: *Μουσικόν Πεντηκοστάσιον* (1931), *Εγκώμια του Επιταφίου* (1959), *Διπλαί καταβασίαι των Χριστουγέννων και των Θεοφανείων, χρήσιμον βοήθημα διά τους ιεροψάλτας και πάντα φιλομαθή χριστιανόν* (1959). Πέθανε το 1966³⁶.
- Μαζί με τον Γ. Κουντιάδη, στους σημαντικότερους μουσικοδιδασκάλους εκκλησιαστικής μουσικής, και στο πλαίσιο της χρονικής μας περιόδου (1872-1934), συγκαταλέγονται ο πρωτοψάλτης *Σταμάτιος Ζαρκινός* κα-

33. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, 1996, σσ. 79-80' του ίδιου, *ό.π.*, 1992, σσ. 14-18. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, σ. 34.

34. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, 1996, σ. 80. Περισσότερα στοιχεία για τον Α. Blenow, στο έργο του Γ. Αγγειοπλάστη, *Ωδείον Σερρών «ΟΡΦΕΥΣ» (1934-1940)*, *ό.π.*, 1989.

35. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, 1996, σ. 80' του ίδιου, *ό.π.*, 1992, σ. 17.

36. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σσ. 78-79' του ίδιου, «Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική στις Σέρρες...», *ό.π.*, 1999. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, σ. 36.

θώς και οι μοναστηριακοί *Γρηγόριος* και *Ευταξίας*³⁷. Παρεμπιπτόντως δε, αξίζει να μνημονευτούν κοντά σ' αυτούς και οι προγενέστεροί τους, πλην ονομαστοί δάσκαλοι της βυζαντινής υμνολογίας: ο ιεροδιάκονος *Ιωάσαφ* (πέθανε πριν από το 1872, το έτος 1866) και ο μουσικοδιδάσκαλος *Ματθαίος* (πέθανε το 1849)³⁸.

- Τέλος, με τους *Γιώργο Γεωργιάδη* και *Χρήστο Σταματίου* κλείνουμε τον κατάλογο των σημαντικότερων μουσικοδιδασκάλων της εποχής. Πρόκειται για δύο εξέχουσες μουσικές μορφές, οι οποίες και σφραγίζουν ουσιαστικά - μαζί με τον Α. Μπλενόβ- τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε³⁹. Γεννημένος το 1909 στη Θεσσαλονίκη, όπου και σπούδασε στο Κρατικό Ωδείο, ο *Γ. Γεωργιάδης* βρίσκεται στις Σέρρες το 1935, να διδάσκει πιάνο στο Ωδείο Σερρών «Ορφεύς» και να διευθύνει την ανδρική χορωδία του Ωδείου. Το 1939 παραιτείται από το Ωδείο Σερρών για να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αθήνα μέχρι το θάνατό του, το 1986. Η καλλιτεχνική πορεία και οι πολλές και υψηλές του διακρίσεις φωτίζουν μian ενδιαφέρουσα μουσική προσωπικότητα⁴⁰.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο *Χ. Σταματίου*. Γεννήθηκε στις Σέρρες το 1909 και σε ηλικία 13 ετών παίρνει τα πρώτα του μουσικά μαθήματα από το Βασίλειο Βεηλικτσίδη στο Ορφανοτροφείο Αρρένων των Σερρών, όπως αναφέραμε ήδη παραπάνω. Αριστούχος του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, όπου σπούδασε με υποτροφία του Δήμου Σερρών, διευθύνει αρχικά διάφορες κατά καιρούς χορωδίες για καθαρά βιοποριστικούς λόγους. Το 1935 προσλαμβάνεται στο Ωδείο Σερρών «Ορφεύς», όπου εργάζεται μέχρι τη διάλυσή του. Το 1951 διορίζεται ως καθηγητής μουσικής στο Γυμνάσιο Σερρών (το μετέπειτα *Γυμνάσιο Αρρένων*) και παράλληλα οργανώνει τη Μικτή Χορωδία του ΟΡΦΕΑ - Σερρών, με την οποία προσέφερε στο σύλλογο και στην πόλη πλήθος διακρίσεων. *Αθόρυβος και ταπεινός, που ξεχώρισε κυρίως από την ποιότητα του έργου του*, όπως τον περιγράφει ο Σερραίος μελετητής Γ. Αγγειοπλάστης, ο οποίος και είχε την τύχη να συνεργαστεί στενά μαζί του για δεκαετίες, ο Χ. Σταματίου θεωρείται ο αξιολογότερος Σερραίος μουσουργός του εικοστού αιώνα. Πέθανε το 1998 αφήνοντας πο-

37. Γ. Στογιόγλου, *ό.π.*, σσ. 131-132 και 165. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, 1999. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, σ. 30.

38. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, 1999. Γ. Καφταντζή, *ό.π.*, σ. 30.

39. Υπενθυμίζουμε ότι με τους Α. Μπλενόβ αρχικά (1934) και στη συνέχεια, με τους Γ. Γεωργιάδη και Χ. Σταματίου σφραγίζεται ουσιαστικά το τέλος της περιόδου 1872-1934 και ταυτόχρονα, η αρχή μιας άλλης: αυτής δηλαδή, που σηματοδοτείται από την ίδρυση στην πόλη του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς» το 1934, απ' όπου έμελλε να αναδειχθούν σπουδαίοι μουσικοδιδάσκαλοι, μεταξύ των οποίων, βεβαίως, ο Χρήστος Σταματίου.

40. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σσ. 81-82. Λεπτομέρειες για τη μουσική δράση και το διδακτικό έργο του Γ. Γεωργιάδη στο βιβλίο του Γ. Αγγειοπλάστη, *Ωδείο Σερρών «ΟΡΦΕΥΣ» (1934-1940)*, *ό.π.*

λύτμη κληρονομιά στην πόλη των Σερρών το έργο μιας ζωής που ήταν εξ ολοκλήρου αφιερωμένη στη μουσική⁴¹.

Πέραν τούτων όμως, θα ήταν παράλειψη η απλή, έστω, ονομαστική αναφορά και κάποιων άλλων μουσικοδιδασκάλων της περιόδου αυτής. Καταγράφονται λοιπόν ακόμα: ο αυτοδίδακτος μουσικός *Ιωάννης Ουζούνης ή Ζούνης*, ο *Σωτήριος Κασάρας*, η *Μαρί Ασικιάν*, η *Αλίκη Μποναπάτσε*, η *Μαρίκα Οικονόμου*, ο *Μάριος Ιωαννίδης*, η *Άννα Τριανταφυλλίδου*, ο *Πέτρος Τραϊανός*, η *Αλεξάνδρα Λαπάκη*, η *Κατίνα Χατζημιχαήλ*, ο *Παναγιώτης Δρομάζος*, ο Καβαλιώτης στην καταγωγή *Αλέξανδρος Λιβανός*, ο στρατιωτικός μουσικός *Δημήτριος Ξυδέας*, ο Αυστριακός *Λούντβιχ Πλανκ*, ο Αθηναίος *Φραντσίσκο Τούλλι* και άλλοι. Ενίοτε δε, εντοπίζονται ως διδάσκοντες τη μουσική και εκπαιδευτικοί άλλων ειδικοτήτων, όπως θα δούμε παρακάτω.

III. Είδη, περιεχόμενο και τρόποι αντιμετώπισης της μουσικής αγωγής

Περνώντας σ' αυτό καθαυτό το περιεχόμενο, τα είδη της διδασκόμενης μουσικής ή ωδικής, τους τρόπους διδακτικής προσέγγισης του μαθήματος κ.λπ., πληροφορούμαστε, καταρχάς, ότι στο σύνολό της η παρεχόμενη μουσική αγωγή στα σερραϊκά εκπαιδευτήρια διακρίνεται σε δύο βασικές κατηγορίες ή είδη:

- α. στη βυζαντινή ή παραδοσιακή εκκλησιαστική μουσική, και
- β. στην έντεχνη ή κοσμική ή αλλιώς, *λόγια μουσική*.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στην πρώτη βασική κατηγορία, θα πρέπει αρχικά να διευκρινίσουμε ότι η οργανωμένη διδασκαλία και παρακολούθηση της εκκλησιαστικής μουσικής απαντάται κατεξοχήν στην Ιερατική Σχολή της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου μέχρι την αναστολή της σχολής, το 1895, κυρίως δηλαδή, κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα⁴². Πολύτιμες επ' αυτού είναι οι πληροφορίες που παρέχει, όπως είπαμε, ο ηγούμενος της Μονής Θεοδόσιος Τερλησινός (1864-1868 και 1871-1885), κατά τον οποίο, στο πλαίσιο λειτουργίας της Σχολής, «*ανέκαθεν άπαντες οι μαθηταί εδιδάχθησαν και την εκκλησιαστικήν [μουσική] από τους μοναστηριακούς μουσικοδιδασκάλους και προ πάντων από τον Γρηγόριον, όστις από του 1874 έως σήμερον 83 διατηρεί εν τη ιερά Εκκλησία την θέσιν Πρωτοψάλτου*»⁴³. Πληροφορούμαστε επίσης ότι και ο Ευταξίας δίδασκε την εκκλησιαστική

41. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, 1996, σ. 81. Περισσότερα για τη μουσική προσωπικότητα και δράση του Χ. Σταματίου βρίσκουμε σε πλήθος δημοσιευμάτων του Γ. Αγγειοπλάστη και ιδιαίτερα στα: «Ο Σερραϊός μουσικός Χρήστος Σταματίου (1909-1998), *Σερραϊκά Χρονικά* 14 (Αθήνα 2002), «Αφιέρωμα: Χρήστος Σταματίου, Χρονολόγιο», *Γιατί*, τ. 360, Σέρρες, 2005 κ.ά.

42. Γ. Αγγειοπλάστη, «Τα Σέρρας και η μουσική τους, προεπαναστατικοί χρόνοι...», *ό.π.*, σ. 2.

43. Γ. Στογιόγλου, *ό.π.*, σ. 132.

μουσική σε όλες τις τάξεις (τρεις) της Σχολής⁴⁴ και κυρίως, ο ιερομόναχος Γαβριήλ Κουντιάδης (κατά κόσμον, Γεώργιος Κούντιος), ο οποίος δίδαξε με πάθος το γνήσιο μέλος της βυζαντινής μουσικής και το τυπικό της Εκκλησιαστικής Ακολουθίας⁴⁵ ακόμα δε, ότι η παρακολούθηση της εκκλησιαστικής μουσικής ήταν υποχρεωτική για όλους⁴⁶, ενώ σύμφωνα με τον Κανονισμό της Σχολής, στο πέμπτο άρθρο του προγράμματος σπουδών καθοριζόταν ρητά να μαθαίνουν οι «καλόφωνοι» σπουδαστές την εκκλησιαστική μουσική και στην πράξη⁴⁷.

Όμως, και πέραν της Ιερατικής Σχολής, σε όλο το φάσμα της χρονικής μας περιόδου με την ίδρυση και λειτουργία των διαφόρων Διδασκαλείων στην πόλη, σύμφωνα με ακριβείς παρατηρήσεις μελετητών, «γίνεται ιδιαίτερη προσπάθεια από όλους τους φορείς να συμπεριληφθεί στα εκπαιδευτικά προγράμματα η διδασκαλία της εκκλησιαστικής μουσικής»⁴⁸. Και τούτο, διότι στο πλαίσιο του γενικότερου αγώνα για αντιπερισπασμό της βουλγαρικής εκκλησιαστικής και εκπαιδευτικής προπαγάνδας στην πόλη και την ευρύτερη περιφέρεια των Σερρών, εντασσόταν η κυρίαρχη άποψη/τάση περί ενίσχυσης της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών και βεβαίως, των υποψηφίων δασκάλων που φοιτούσαν στα Διδασκαλεία. Ήταν σύνθητες μάλιστα, οι ίδιοι οι δάσκαλοι που υπηρετούσαν στα διάφορα σχολεία, να εκτελούν συχνά στις εκκλησίες καθήκοντα ιεροψαλτών⁴⁹. Ως εκ τούτου, η διδασκαλία της βυζαντινής μουσικής κατείχε την ειδική δική της ώρα στα ωρολόγια προγράμματα των Διδασκαλείων, τοποθετημένη συνήθως «άπαξ της εβδομάδος» στο απογευματινό πρόγραμμα, σύμφωνα με τον Καβαλιώτη διδασκαλιστή Γεώργιο (ή Τζώρτζη) Καρατζά κατά τη φοίτησή του στο Διδασκαλείο Μαρούλη την περίοδο 1882-84⁵⁰, η δε παρακολούθηση και εκμάθησή της παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες στους διδασκαλιστές. Ο ίδιος θυμάται ότι «οι μεταμεσημβρινές [ώρες] ήταν ορισμένες για τα τεχνικά μαθήματα: ιχνογραφία (2), μουσική (2), βιολί (2), γερμανικά (3) και εκκλησιαστική μουσική (1)»⁵¹ καθώς και ότι «οι περισσότεροι διδασκαλιστές δυσκολευόμενοι στην εκμάθηση των παραδόξων μουσικών χαρακτήρων και στην απόδοση των σημειωμένων τόνων, αλλά πολύ περισσότερο απογοη-

44. Γ. Στογιόγλου, *ό.π.*, σ. 165. Γ. Αγγειοπλάστη, «Πληροφορίες για τη μουσική στην πόλη των Σερρών», στο *Οκτώ κείμενα...*, του ίδιου, *ό.π.*, σ. 17

45. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 2.

46. Ε. Κεκριδίδη, *ό.π.*, σ. 175.

47. Γ. Στογιόγλου, *ό.π.*, σ. 140.

48. Α. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 69. Ν. Καραχρίστου, *ό.π.*, σσ. 28, 31.

49. Α. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 69. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 3.

50. Πρόκειται για σημαντικές αναμνήσεις του Καβαλιώτη διδασκαλιστή Γεωργίου (ή Τζώρτζη) Καρατζά από τη φοίτησή του στο Διδασκαλείο Μαρούλη κατά τη σχολική περίοδο 1882-84, τις οποίες κατέγραψε το έτος 1939 (Ν. Ρουδομέτωφ, *ό.π.*, σ. 389).

51. Ν. Ρουδομέτωφ, *ό.π.*, σ. 376.

τευμένοι απ' το αμέθοδο της διδασκαλίας, παραίτησαν τη σπουδή της και καταγίνονταν με αλλότρια θέματα· μόλις δύο ή τρεις παρακολουθούσαν το μάθημα, το οποίο στο τέλος περιορίστηκε στο να μάθουμε να ψάλλουμε πρακτικά από μνήμης μερικά γνωστά τροπάρια»⁵². Καθώς δε, έλειπαν οι καταρτισμένοι μουσικοδιδάσκαλοι βυζαντινής μουσικής, η διδασκαλία της ανετίθετο ενίοτε σε εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της διδασκαλίας, και μάλιστα με την οργάνωση μαθητικής εκκλησιαστικής χορωδίας, από το γυμναστή Παναγιώτη Σπηλιόπουλο στο Γυμνάσιο Σερρών κατά το σχολικό έτος 1905-06⁵³. Το παρακάτω απόσπασμα έκθεσης πεπραγμένων του Γυμνασίου, που υπογράφει ο τότε γυμνασιάρχης Α. Κωνσταντίνου, είναι αποκαλυπτικό: «... και τα μεν Παιδαγωγικά ανέλαβον εγώ, την δε Βυζαντινήν Μουσικήν edίδαξεν ο αξιόλογος και ακάματος διευθυντής του Γυμναστηρίου κ. Παναγιώτης Σπηλιόπουλος ουδενός φεισθείς κόπου προς ευδόκιμον διδασκαλίαν του μαθήματος τούτου και προς διοργάνωσιν μουσικού εκκλησιαστικού χορού, όστις επί πολλάς Κυριακάς καθήδυνε τους δυναμένους να εκτιμήσωσι την αξίαν αυτού»⁵⁴. Σε γενικές γραμμές λοιπόν, μέσα από τις διάφορες πληροφορίες που έχουμε, οι βασικές παρατηρήσεις μας για τη διδασκαλία της εκκλησιαστικής μουσικής συμπυκνώνονται κυρίως στις εξής:

- η εκκλησιαστική μουσική διδάσκεται όχι μόνο στην Ιερατική Σχολή της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου, αλλά και στα Διδασκαλεία και στο Γυμνάσιο Σερρών,
- οι ώρες διδασκαλίας της, προσδιορισμένες στα ωρολόγια προγράμματα των εκπαιδευτηρίων, είναι λιγότερες από αυτές της έντεχνης ή κοσμικής μουσικής, κι ακόμα,
- η έλλειψη καταρτισμένων μουσικοδιδασκάλων του είδους οδηγεί ενίοτε στη διδασκαλία της από εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων.

Σχετικά τώρα, με τη δεύτερη κατηγορία μουσικής αγωγής, μέσα από το σύνολο των πληροφοριακών περι αυτήν στοιχείων (για το περιεχόμενο, τους μουσικοδιδασκάλους, τους τρόπους διδασκαλίας κ.λπ.), τα βασικά χαρακτηριστικά ή διαστάσεις της, που μπορούμε καταρχήν να διακρίνουμε, είναι:

- ότι φέρει τις γενικότερες επιδράσεις από δυτικότροπους μουσικούς προσανατολισμούς (θεωρία, *solfege*, ορχήστρες κ.λπ.),
- ότι εισάγει την υποχρεωτική εκμάθηση-διδασκαλία μουσικών οργάνων, και

52. Ν. Ρουδομέτωφ, *ό.π.*, σ. 389.

53. Το γεγονός αναφέρει στην Έκθεσή του ο επιθεωρητής τότε Δημήτριος Σάρρος, την 22-5-1906 (Γ. Αψηλίδη, *ό.π.*, σ. 104. Γ. Αγγελιοπλάστη, *ό.π.*, σ. 3).

54. Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (στο εξής Α.Υ.Ε.), φ. Κ-79.2/1907. Έκθεση πεπραγμένων κατά το σχολικό έτος 1905-06 Γυμνασιάρχου Α. Κωνσταντίνου (Αρχείο Γ. Αψηλίδη).

βέβαια,

— *ότι παρουσιάζει ποικιλία στα είδη και το περιεχόμενο των διαφόρων διδασκόμενων τραγουδιών.*

Πλήθος πληροφοριών, αρκετές από τις οποίες αποτελούν ειδήσεις αφού πρώτη φορά δημοσιοποιούμε, επιβεβαιώνουν τόσο τα δύο πρώτα χαρακτηριστικά όσο και το τελευταίο. Όπως ήδη υπαινιχθήκαμε πιο πάνω, μιλώντας για τον Wilhelm Johnsen, η εισαγωγή για πρώτη φορά, το 1872 στο Διδασκαλείο Μαρούλη, μαθημάτων φωνητικής αλλά και διφωνιών και ενόργανης μουσικής (βιολί) καθώς και η συγκρότηση πολυφωνικής (τετραφωνικής) Χορωδίας στις Σέρρες -η πρώτη στον αλύτρωτο ελληνισμό⁵⁵-, όλα αυτά εσήμαναν μια ριζοσπαστική τομή στα επικρατούντα μέχρι τότε μουσικά πράγματα της πόλης και ειδικότερα σε ό,τι αφορούσε στη διδασκαλία της μουσικής. Η κατάπληξη των Σερραίων «προ του θεάματος μαθητών παιζόντων βιολιά και χορευόντων...», όπως την αποδίδει ο Μαρουλιστής Αθ. Αργυρός, προέρχεται από την εισαγωγή των σκανδαλωδών για την εποχή μαθημάτων στο Διδασκαλείο, δηλαδή της μουσικής, της φωνητικής με νότες, της ενόργανης με βιολί και του χορού⁵⁶. Ένας άλλος Μαρουλιστής, ο Καβαλιώτης δάσκαλος Γεώργιος (ή Τζώρτζης) Καρατζάς (1862-1952), περιγράφοντας τις πρώτες μέρες της φοίτησής του στο Διδασκαλείο, θυμάται χαρακτηριστικά: «Όταν είδα τους διδασκαλιστές να παίζουν βιολί, λωλάθηκα ως τη στιγμή εκείνη το όργανο αυτό το θεωρούσα αξιοπεριφρόνητο, γιατί στην Καβάλα έναν ήξαιρα να παίζει βιολί, και αυτός ήταν ένας γύφτος (αθίγγανος) ονόματι Δεμβίσης, και είχα σχηματίσει την ιδέα ότι, όπως ο ζουρνάς και το νταούλι, έτσι και το βιολί ήταν φκιασμένο μόνο για τους γύφτους»⁵⁷. Εξάλλου, ο Σερραίος μουσικός (σολίστας του φλάουτου) Αθανάσιος Φιδετζής -μαθητής του μουσικοδιδασκάλου Γιάννη Βαΐου και πατέρα του γνωστού Αρχιμουσικού της ΚΟΑ Βύρωνα Φιδετζή- σε μια συγκινητική ομολογουμένως και μάλιστα, ανέκδοτη επιστολή του προς τον Γ. Αγγειοπλάστη το 1986, μεταξύ άλλων σημειώνει: «Η πόλη των Σερρών και η νεολαία ειδικά οφείλουν πολλά στον Ι. Βαΐου για την καλλιτεχνική του προσφορά καθ' όλη την μακρόχρονη παραμονή του εις Σέρρας (...). Μεταξύ των πρώτων μαθητών του Ι. Βαΐου συγκαταλέγομαι και εγώ. Όταν, ως μαθητής της 1ης τάξεως Γυμνασίου, του εμπιστεύθηκα ότι είχα μεγάλη επιθυμία να μάθω μουσική, και μάλιστα να παίζω οκαρίνα (είδος φλογέρας από πηλό), ο Ι. Βαΐου είχε την έμπνευση αντί οκαρίνας να μου αγοράσει από τη Θεσσαλονίκη ένα μικρό φλάουτο (πίκολο). Από τα πρώτα κιόλας

55. Α. Αργυρού, *ό.π.*, σ. 17. Γ. Αγγειοπλάστη, «Τα Σέρρας και η μουσική τους, προεπαναστατικά χρόνια...», *ό.π.*, σ. 4.

56. Α. Αργυρού, *ό.π.*, σ. 17. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 4.

57. Ν. Ρουδομέτωφ, *ό.π.*, σ. 380. Στα αποσπάσματα που μεταφέρουμε εδώ διατηρούμε τη σύνταξη και ορθογραφία του εκάστοτε συντάκτη τους.

μαθήματα έδειξα, όπως μου είπε και ο ίδιος, ότι είχα φυσική προδιάθεση και θα προχωρούσα γρήγορα στην εκμάθησή του»⁵⁸. Και βέβαια, από τη μια η υποχρεωτική εκμάθηση μουσικού οργάνου -κατά κανόνα, βιολιού για τα Διδασκαλεία (ανώτερη εκπαίδευση) και μαντολίνου για Παρθεναγωγεία, Γυμνάσια κ.λπ.- με τις όλες δυσκολίες που αυτό συνεπάγεται, καθώς συνοδεύεται από την ανάγνωση της μουσικής σημειογραφίας, και από την άλλη, η συγκρότηση πολυφωνικών χορωδιών και ορχηστρών, αποτελούν τα ζωηρότερα σημεία αναφοράς στις αναμνήσεις διδασκαλιστών και μαθητών της εποχής ως προς το μάθημα της μουσικής. Η Σερραία δασκάλα Καίτη Ιωαννίδου-Στεφανίδου περιγράφοντας τα σπουδαστικά της χρόνια, θυμάται τους μουσικούς Τραϊανό και Δελόπουλο, που άφησαν εποχή στο Εξατάξιο Διδασκαλείο Θηλέων, δημιουργώντας ο πρώτος, τετράφωνη χορωδία και ο δεύτερος, ορχήστρα με σαράντα βιολιά⁵⁹. Η δημιουργία ορχήστρας λοιπόν, ή μαντολινάτας, που προϋπέθετε τη διδασκαλία οργανικής μουσικής, φαίνεται ότι εθεωρείτο ζωτική επιδίωξη όχι μόνο των Διδασκαλείων αλλά και των άλλων σερραϊκών εκπαιδευτηρίων. Σε έκθεσή του, της 12-7-1912, ο Γυμνασιάρχης του Γυμνασίου Σερρών Λεωνίδα Παπαπαύλου σημειώνει: «...απεφάσισα αντί της ωδικής να εισαγάγω προαιρετική την διδασκαλία της Οργανικής Μουσικής προς καταρτισμόν ορχήστρας του Γυμνασίου»⁶⁰. Και τούτο κυρίως, για έναν συν τοις άλλοις λόγο: «...επειδή οι Βούλγαροι [ενν. το Βουλγάρικο Γυμνάσιο] κατήρτισαν προ πολλού αρκετά καλήν [ορχήστρα] εκ των μαθητών των, οίτινες και χορωδιάν λαμπράν αποτελούσιν...»⁶¹. Αντιλαμβάνεται δηλαδή κανείς ότι μία ακόμα πτυχή της παρεχόμενης μουσικής αγωγής στα σερραϊκά εκπαιδευτήρια ήταν εκείνη που εξυπηρετούσε το πνεύμα αντιπερισπασμού προς τη βουλγάρικη προπαγάνδα καθώς και ανταγωνισμού προς το βουλγάρικο σχολείο, το οποίο λειτουργούσε στις Σέρρες πράγμα, που αποτυπώνεται σαφέστερα στο περιεχόμενο πολλών από τα διδασκόμενα τραγούδια, τα λεγόμενα *αντιβουλγαρικά*, όπως θα δούμε παρακάτω.

Βέβαια, πρέπει να πούμε εδώ ότι οι επιδράσεις δυτικότροπων μουσικών προσανατολισμών στην παρεχόμενη μουσική εκπαίδευση των Σερρών άρχισαν να γίνονται αισθητές πολύ πριν από την είσοδο του 20^{ου} αιώνα. Τούτο μαρτυρεί, σύμφωνα με τον Γ. Αγγειοπλάστη, «η παρουσία μουσικών

58. Γ. Αγγειοπλάστη (επιμ.), «Αναμνήσεις από τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες των Πολιτιστικών Συλλόγων της πόλεως Σερρών κατά την περίοδο 1920 έως 1936. Μια επιστολή του Αθανασίου Φιδετζή στα 1986 - Ο "Ορφέας" Σερρών, η μουσική κίνηση», αδημοσίευτο.

59. Κ. Ιωαννίδου-Στεφανίδου, «Διδασκαλείο Σερρών», *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, 17 (Σέρρες 1991) 452.

60. Α.Υ.Ε., 1912, Φ. 122/5/1: Απόσπασμα της από 12-7-1912 έκθεσης του Γυμνασιάρχη Λεωνίδα Παπαπαύλου. Ολόκληρο το κείμενο στο αρχείο του Γ. Αψηλίδη.

61. Α.Υ.Ε., 1912, ό.π.

οργάνων (κιθάρες, μαντολίνα) με τα οποία ερμηνεύονταν έργα κλασικής μουσικής (μελοδράματα, οπερέτες) από επιχώριες ορχήστρες και σχήματα των σεραϊκών εκπαιδευτηρίων, φερ' ειπείν του Γυμνασίου, που διαθέτει σίγουρα τμήμα μαντολινάτας υπό τον Κων. Σγουρό, και πολύ πιθανόν του νέου Κεντρικού Παρθεναγωγείου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα»⁶². Είναι προφανές δε, ότι στην κατεύθυνση αυτή τοποθετείται και η συνήθης προτίμηση των μουσικοδιδασκάλων στη διδασκαλία δυτικών μελωδιών με αποτέλεσμα να παραμελούνται συχνά οι ελληνικές. Έτσι, για παράδειγμα, στο μάθημα ωδικής του Διδασκαλείου, τουλάχιστον κατά τη διετία 1882-84, διδάσκονταν κατεξοχήν γερμανικές μελωδίες και, σύμφωνα πάλι με τις αναμνήσεις του δασκάλου Γ. Καρατζά, μολοντί «το ασματολόγιο του Διδασκαλείου περιλάμβανε και ωραία ελληνικά τραγούδια, των οποίων οι μελωδίες άλλες μεν είταν γνωστών ελλήνων μουσικών, άλλες δε δημοτικές...», εντούτοις «δε δίνονταν καμιά προσοχή στις ελληνικές δημοτικές μελωδίες»⁶³. Παρά ταύτα, το μάθημα της Ωδικής εθεωρείτο πολύ σημαντικό ήδη από την Πρώτη τάξη του Γυμνασίου και, τουλάχιστον στη δεκαετία του '30, «ο βαθμός του μαθήματος συμπεριλαμβάνετο στα μαθήματα που έκριναν το μαθητή άξιο ή μη του να απαλλαγεί από τα εκπαιδευτικά τέλη (360 δρχ.), ποσόν αρκετά σοβαρό για την εποχή των στερήσεων»⁶⁴. Εξάλλου, είναι αξιοσημείωτη η εξάσκηση που αποκτούσαν μαθητές και διδασκαλιστές στα μουσικά όργανα⁶⁵ καθώς και η γενικότερη μουσική κατάρτιση των υποψηφίων δασκάλων, ώστε να είναι ικανοί να διδάξουν σωστά τη μουσική στα τότε Δημοτικά Σχολεία. Η δασκάλα Καίτη Ιωαννίδου-Στεφανίδου, απόφοιτη του Εξατάξιου Διδασκαλείου Θηλέων, σημειώνει: «Η μουσική μας κατάρτιση μας έκανε να διδάσκουμε σωστά τα διάφορα τραγούδια, (...) γιατί στα έξι

62. Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 5. Ο ίδιος διευκρινίζει ότι: «Η καθολική επικράτηση των μουσικών αυτών οργάνων, που ως ένα σημείο επιλέγονται συνειδητά από τους Έλληνες ενάντια στον τούρκικο αμανέ, γίνεται περισσότερο εμφανής κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα (συμφωνικές, μαντολινάτες, ορχήστρες και χορωδίες με πολυφωνικό ύφος) για να συνεχιστεί καθόλη τη διάρκειά του. Είναι η εποχή που η προσπάθεια υπεροχής των ξεχωριστών τοπικών κοινωνιών στις Σέρρες συνεχίζεται αμείωτη, έστω και με το πρόσχημα της μουσικής δραστηριότητας ανάμεσα στις μαθητικές κοινότητες, ακόμα και μετά την τυπική λήξη του Μακεδονικού Αγώνα και τα γεγονότα της επανάστασης των νεοτούρκων τον Ιούλιο του 1908» (Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σ. 3)

63. Ν. Ρουδομέτωφ, *ό.π.*, σσ. 388, 392.

64. Α. Τσιτίνη, *ό.π.*, σ. 21' ο ίδιος παραθέτει αρκετές λεπτομέρειες για τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος στο Γυμνάσιο Σερρών (1930-37), *ό.π.*, σσ. 21-25.

65. Τούτο γίνεται αντιληπτό από το πλήθος αφηγήσεων, μαρτυριών κ.λπ. καθώς και από τη δραστηριότητα των πολλών φιλαρμονικών και ορχηστρών των εκπαιδευτηρίων και πολιτιστικών συλλόγων της πόλης, οι οποίοι δρούσαν παράλληλα και αλληλεπιδραστικά με τα εκπαιδευτήρια, αφού και οι μουσικοδιδάσκαλοι αλλά και οι σπουδαστές και μαθητές συμμετείχαν ταυτόχρονα σε χορωδίες φιλαρμονικές ή μπάντες σχολείων και συλλόγων (βλ. φωτογραφικό αρχείο Γ. Αγγειοπλάστη).

χρόνια της φοίτησής μας διδαχθήκαμε ανόργανη και ενόργανη μουσική (θεωρία και πράξη, με υποχρεωτικό όργανο το βιολί)⁶⁶.

Πέραν τούτων, και αναφορικά με την ποικιλία των διδασκόμενων τραγουδιών, αν και η ειδικότερη αυτή διάσταση της κοσμικής, όπως είπαμε, μουσικής αγωγής θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα αυτοτελούς μελέτης σε σχέση με το σύνολο της παρεχόμενης μουσικής εκπαίδευσης της περιόδου αυτής, θα πρέπει να τονίσουμε καταρχάς ότι τα είδη των διαφόρων τραγουδιών είναι ανάλογα του περιεχομένου τους και μπορούμε να τα διακρίνουμε στις εξής κυρίως κατηγορίες:

- *θρησκευτικά* (ύμνοι, προσευχές)
- *φυσιολατρικά - χορευτικά*
- *πατριωτικά-εθνικά* (εμβατήρια, θούρια)
- *διάφορα* (υμνητικά προς ευεργέτες κ.λπ.)

Χωρίς να είναι στις προθέσεις μας να επεκταθούμε σε λεπτομέρειες, οφείλουμε πάντως να διευκρινίσουμε ότι η μορφή και το περιεχόμενο των τραγουδιών συμβάδιζε πάντα με την τάξη των μαθητών⁶⁷, ενώ το προβάδισμα είχε πάντα η κατηγορία των *θρησκευτικών τραγουδιών* και δη, οι προσευχές. Ενδεικτικοί τίτλοι: *Επουράνιε Θεέ, Προς Σε Κύριε, Εις τον Πλάστην, Δοξολογία, Ως θαυμαστόν το Όνομά Σου κ.ά.* Εδώ ανήκει και το δίφωνο τραγούδι-προσευχή με τον τίτλο *Ύμνος Κυριακής*, από τη χειρόγραφη συλλογή σχολικών τραγουδιών του Σερραίου Μαρουλιστή Κωνσταντίνου Μπάρτζα, το οποίο μπορούμε να ακούσουμε μελοποιημένο⁶⁸. Πατριωτικά και εθνικά εξάλλου, ήσαν τα διάφορα εμβατήρια, θούρια κ.λπ. και γενικά, τα πατριωτικού περιεχομένου τραγούδια, τα οποία λόγω της άκρωσ εθνικιστικής εποχής και ιδίως, λόγω της βουλγαρικής κατοχής στις Σέρρες, είχαν συχνά χαρακτηριστικά περισσότερο αντιβουλγαρικό και όχι αντιτουρκικό και επομένως, τραγουδιόταν ελεύθερα όπως ομολογεί ο Κάρ. Αλεξανδρίδης, «καθ' ότι η Τουρκία ακολουθούσα την πολιτικήν του "διαίρει και βασίλευε" με ευχαρίστησιν έβλεπε την αλληλοεξόντωσιν μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων»⁶⁹. Τα τραγούδια αυτά περιείχαν σκληρές εκφράσεις, όπως «*Του βουλγαρισμού η ψώρα Μακεδόνας δεν μολύνει...*» ή «*Ω Βούλγαρε*

66. Κ. Ιωαννίδου-Στεφανίδου, *ό.π.*, σ. 453.

67. Αυτό αποδεικνύεται κυρίως από το χειρόγραφο του Σερραίου δασκάλου Κωνσταντίνου Μπάρτζα, στο οποίο, με τον τίτλο *Παιδαγωγία*, καταγράφει οδηγίες για τη διδασκαλία σχολικών τραγουδιών (ωδική) κατά τάξη, μαζί με ωδικές ασκήσεις, προκαταρκτικές γνώσεις μουσικής, παρτιτούρες τραγουδιών με ευκρινή μουσική σημειογραφία, στίχους κ.λπ., όπως ακριβώς τα διδάχθηκε ο ίδιος κατά τη φοίτησή του στο Διδασκαλείο Μαρούλη, από το οποίο αποφοίτησε το 1885. Ο Κ. Μπάρτζας γεννήθηκε στην Τερπνή Σερρών το 1867 και πέθανε το 1951 (Γ. Αγγειοπλάστη, «Σημειώσεις για τη μουσική και επιλογή σχολικών τραγουδιών των Σερραϊκών εκπαιδευτηρίων από τα χειρόγραφα του Κωνσταντίνου Ευ. Μπάρτζα (1880-1913)», *ό.π.*, 2001).

68. Ευχαριστούμε ιδιαίτερα τη μουσικό-εκπαιδευτικό κ. Πούλου Λίνα, για την ευγενική βοήθειά της στη μουσική διδασκαλία του τραγουδιού, καθώς επίσης και τους μαθητές/τριες του 8^{ου} Δημ. Σχολείου Σερρών για τη συμμετοχή τους στη χορωδιακή απόδοσή του.

69. Κ. Αλεξανδρίδη, *ό.π.*, σ. 62.

Σλαύε, νωθρόν ερπετόν» κ.λπ., όλα σε άκρα καθαρεύουσα, τη γλώσσα της εποχής. Τα φυσιολατρικά και χορευτικά τραγούδια, με χαρακτήρα καθαρά ψυχαγωγικό, κάλυπταν άλλες ανάγκες και τραγουδιόταν σε περιπάτους, γυμναστικές επιδείξεις, χορευτικές εκδηλώσεις κ.λπ. Ενδεικτικοί τίτλοι: *Καλότυχα'ναι τα βουνά, Κάτω στο γιαλό, Πέρα στους πέρα κάμπους, Χορός Κερκυραϊκός, Χορός κλέφτικος κ.ά.* Τέλος στην κατηγορία διάφορα μπορούμε να εντάξουμε τραγούδια που δεν ανήκαν στις παραπάνω ομάδες, αλλά διδάσκονταν για να εξυπηρετήσουν προφανώς κάποιο σκοπό. Τέτοια ήσαν λ.χ. τα τραγούδια που υμνούσαν εξέχοντα πρόσωπα ή τους ευεργέτες και προστάτες του εκάστοτε εκπαιδευτηρίου κ.ά.⁷⁰ Ενδεικτικά μεταφέρουμε μερικούς από τους στίχους ενός τέτοιου ανέκδοτου τραγουδιού που υμνεί τους ευεργέτες κάποιου σχολείου: «... *Ας εκτείνομεν τας χείρας / εκ βαθέων της καρδιάς / και θερμώς ας δεηθώμεν / τω Θεώ ας εκπληρωθώμεν / εις τους ζώντας ευεργέτας / και θερμούς ημών προστάτας / άφθονα να δαψιλεύση / και να τους επιβραβεύση / ουρανόθεν τα αγαθά Του / ...*»⁷¹.

Κλείνοντας κάπου εδώ την αναφορά μας αυτή στη μουσική αγωγή κατά τα 62 αυτά συνολικά χρόνια στις Σέρρες, βρίσκουμε σκόπιμο να προσθέσουμε ότι το θέμα δεν εξαντλείται βεβαίως εδώ· νέα στοιχεία έρχονται κάθε φορά στο φως για να φωτίσουν νέες διαστάσεις του. Συμπερασματικά πάντως, μπορούμε να πούμε ότι η μουσική αγωγή στα σερραϊκά εκπαιδευτήρια αντανακλά όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά – ιστορικά, κοινωνικά, ιδεολογικά, πολιτισμικά κ.λπ. – της χρονικής αυτής περιόδου, από το 1872 μέχρι το 1934. Αν μη τι άλλο, είναι σαφές ότι η διερεύνηση της διδασκαλίας ενός μαθήματος – εν προκειμένω, καλλιτεχνικού όπως η μουσική – σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, συνιστά αναπόφευκτα και την ιστορικο-κοινωνική σκιαγράφηση της εποχής του.

70. Χρήσιμες πληροφορίες για τους ευεργέτες των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων βρίσκουμε στο άρθρο του Γ. Μπάκα «Ευεργέτες των φιλεκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών καταστημάτων των Σερρών την περίοδο 1870 – 1912 μέσα από τον τύπο της εποχής», στο Όμιλος «Ορφέας» Σερρών - *Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του: 1905 – 2005* (επιμ. Π. Κ. Σαμσάρης), Σέρρες, 2005, σσ. 89-106. Εξάλλου, στη χειρόγραφη συλλογή σχολικών τραγουδιών του Κ. Μπάρτζα περιλαμβάνονται τα τραγούδια: *Ο Παιάν*, που ήταν ύμνος αφιερωμένος στο Μητροπολίτη Σερρών Κωνσταντίνο Βαφείδη (περίοδος αρχιερατείας 1888-1892) και ο *Ύμνος υπέρ του Σουλτάνου*, που «τραγουδιόταν υποχρεωτικά από τους μαθητές των ελληνικών σχολείων τουλάχιστον μέχρι την Επανάσταση των Νεοτούρκων το 1908 σ' όλες τις επίσημες τελετές και γιορτές των Τούρκων» (Γ. Αγγειοπλάστη, *ό.π.*, σσ. 143-146).

71. Από το προσωπικό αρχείο του Γ. Αψηλίδη (Τραγούδια μαθητών από την πόλη των Σερρών και των περιχώρων, τέλος του 19^{ου} αρχές του 20^{ου} αιώνα).

ABSTRACT

KYRIAKOS KOUNOUPIS

THE TEACHING OF MUSIC IN THE EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN SERRES IN THE PERIOD 1872-1934: INFORMATION AND DATA

The intention of this paper is to use important data and information to outline the question of the teaching of music or musical education in the various educational establishments in Serres in the period 1872-1934. It is a literary investigation citing important sources and data, many of which furnish new (unpublished) information about musical education in Serres in this period. On the basis of the comprehensive-and very useful-research conducted by a native of Serres, Georgios Angeioplastis. This paper owes a great deal to my friend and fellow-Serraian, Georgios Angeioplastis, whose research into the history of music in Serres has been my first and fundamental source.

The paper is structured along three main lines of discussion:

- the general musical climate of the time, especially in Serres;
- the institutional character of the various educational establishments in Serres in this period and the relationship of each one with music;
- the type and content of the musical education provided, including influences, genres of music and song, use of musical instruments, and teachers.

The paper regards the period 1872-1934 as a key-era for subsequent developments in musical education in Serres, a view which is based on the following reasons or events: i) the founding of the Maroulis College of Education in 1872, which was a landmark event in education in Serres (not only with regard to music); ii) the town's existing educational infrastructure, as described by (among other scholars) E. Vlachou (Education in Serres under the Turks Athens 1934; in Greek); iii) the arrival and acceptance of Western music in Serres, which is also directly connected with the founding of the College of Education; and iv) the closure of all the Colleges of Education in Greece and their replacement by Teacher-training Colleges in 1934, which was also the year when the first and most important school of music in Serres was founded, the famous Orpheus Conservatory.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9